

A nevem Popov, Duško Popov

Senki nem nézte volna ki a nagyszájú szerb aranyifjúból, hogy ő a második világ-háború egyik legveszedelmesebb keftős ügynöke. Pedig mindent megtett, hogy a szövetségesek D-napi partraszállásának részleteire soha ne jöjjenek rá a németek – akiktől amúgy magas fizetséget húzott. A James Bond regények írójával is „össze-futó” kémről Fazakas László fest portrét

WIKIMEDIA

POPOV 1940 februárjának egyik fogcsikorgató napján váratlan és meglehetősen szűkszavú táviratot kapott régi cimborájától, Johnny Jepsentől. A rövid, sejtelmes üzenet azonnali találkozót sürgetett a patinás belgrádi Szerb Király Hotelben. Popov nem habozott: beizzította a BMW motorját és a városon átvágva a luxusszállodához hajtott. Az örömteli viszontlátás hamar felhőtlen ünneplésbe csapott: drága pezsgővel, hangos zenével és csinos táncosnőkkel szórakoztatták magukat. Olybá tűnt, hogy a régi idők gondtalansága egy csapásra visszatért, ám Popov érezte, hogy ez csak a látszat. A felszín alatt ott lapult a feszültség.

Néhány hét józanodás után ismét találkoztak. Ekkor Jebsen a szerb aranyifjú füléhez hajolt, majd suttogva közölte a sokkoló hírt: az Abwehr beépített ügynöke. A szinte hangtalanul kimondott szavak azonmód ránehezedtek a pillanatra. Jelentőségük azonban sorsfordító volt. Popov ugyanis ezek hallatán kapcsolódott be a második világháború egyik legnagyobb kémjátszmájába, mely végül a D-napi partraszállás sikeréhez vezetett.

Ennek persze nem feltétlenül kellett volna így történnie, hiszen Dušan „Duško” Popov gazdag szerb szülők sarjaként látta meg a napvilágot 1912. július 10-én, az akkori Bács-Bodrog vármegyéhez tartozó Titel községében. Vagyonos és befolyásos családjának köszönhetően mindene megvolt ahhoz, hogy kényelmes, felelősségektől mentes, nyugodt élete legyen. Csakhogy Popov az angliai és franciaországi gimnázium, valamint a belgrádi jogi képzés után a freiburgi egyetemet választotta következő állomásának. Ez a döntés pedig örökre megpecsételte a sorsát.

Popov itt ismerte meg Johnny Jebsent. Pontosabban a dán származású, német állampolgársággal rendelkező Johann-Nielsen Jebsent, akivel szorgalmasan végigmulatatta a freiburgi egyetemi éveket. Az élet habzsolása ugyanis legalább annyira fontos volt Popov számára, mint a *Corpus Iuris Civilis Romani* paragrafusainak memorizálása; bár rejtély, hogy annyi alkohol és éjszakázás után erre miként volt képes. De nem is ez a lényeg, hanem az, hogy Popov egyszerre falta a betűket és a nőket. Saját életrajzi könyvében így írt erről: *„Mindkettőnkben [Jebsennel együtt] volt némi értelmiségi beütés, de mindketten éltünk-haltunk a sportkocsikért és a sportos lányokért, és volt elég pénzünk is az üzemben tartásukra.”* Itt valószínűleg elsősorban a pénzen, valamint a laza modoron volt a hangsúly, hiszen a szerb vagány megjelenését illetően eléggé megoszlanak a vélemények: *„jóképűnek semmiképp nem mondható”* – jellemezte őt az egyik kortársa. Ettől függetlenül Popov ellenállhatatlan személyisége, feneketlen pénztárcája, és a róla terjedő pletyka, miszerint az ágyban olyat tud, amit keve-

Hitler és Vilmos trónörökös a „potsdami napon”, 1933. március 21-én. Popov zsigerből gyűlölte a náciakat BALRA: Johnny Jebsen 1944-ben – a náciellenes német Abwehr-tiszt szervezte be Popovot. Végül ő is brit kettős ügynök lett, majd a Gestapo elhurcolta
AZ ELŐZŐ OLDALON: A London elleni légitámadás 1940. szeptember 7-én, a Blitz kezdetén. Ekkortájt rendezték Popov híres kémpartiját; Duško Popov szerb ügyvéd és kettős ügynök, akit „Trickli” fedőnéven a brit elhárítás futtatott a német Abwehr ellen, 1941

sen, mágnesként vonzotta a „gyengébbik” nem kalandvágyóbb típusát.

Az ifjú szerb figyelmét egyvalamiről és valakiről azonban sem a gyors autók, sem a kaszinók, sem pedig a könynyűvérű hölgyek nem tudták elterelni. Ez a bizonyos valami a hatalomra kerülő Nemzetiszocialista Német Munkáspárt, a valaki pedig ennek a vezetője: egy kefebajszos, hevesen gesztikuláló, őrzöngő osztrák, akire a megbabonázott németek

milliói Führerként tekintettek – Popov nagy bánatára így is nevezték.

A náciak agresszív hatalomgyakorlása, korlátozó intézkedései nem hagyták nyugodni a lánglelkű, szabadságszerető szerbet, aki emiatt erős késztetést érzett arra, hogy felszólaljon a tevékenységük ellen. Erre tökéletes helyszínt biztosított az ún. *Ausländer Club*, ahol külföldi diákok a náci rezsimről vitatkozhattak. A vitriolos politikai beszédek miatt Popov azonban hamar a Gestapo feketelistájára

A Gestapo székháza és kihallgatóközpontja Berlinben, 1933-ban

BALRA: A belgrádi Szerb Király Hotel romjai 1941-ben. Korábban Popov és Jebsen itt múltatták az időt
FENT: A londoni Cecil és Savoy szállodák a Temze partján, 1904-ben. A Savoy elegáns életvitelének egyik színtere volt
LENT: Wilhelm Canaris tengernagy, az Abwehr vezetője, 1924–1931 körül

került. Ennek ellenére a titkosrendőrök még hagyták érvényesülni: vitázhatott, cikkezhetett (rendszeresen publikált az egyik belgrádi lapnak; írásaiban kifigurázta a nácikat és kiállt a demokrácia mellett). De eljött az idő, amikor már nem tolerálták tovább Popov aktivizmusát, és megtörtént az, ami ilyenkor általában történni szokott: az egyik nap kora hajnalban Popov lakása előtt megállt egy fekete autó, amelyből igencsak rossz arcú bőrkabátosok szálltak ki, akik udvarias csengetés helyett eszeveszett dörömbölésbe és ordibálásba kezdtek: „Gestapo! Aufmachen!” Popovot letartóztatták. Az ellene felhozott vád azonban minden kreativitást nélkülözött. A Gestapo sivár koponyái ugyanis közönséges kommunistának bélyegezték. Ez viszont épp elég volt ahhoz, hogy a tüzes szerbet hűvösre tegyék.

Az esetről tudomást szerző Jebsen rögvest Belgrádba telefonált, ahol a Popov-dinasztia feje a miniszterelnök közbenjárását kérte nagyszájú csemetéjük érdekében. A jugoszláv kormányfő állítólag közvetlenül a Gestapo ötletgazdáját, Hermann Göringet hívta az ügyben,

így a bebörtönzött „kommunista” szabadulhatott.

Horogra akadva

A szabadlábba helyezett Popov Svájcra keresztül hagyta el a nácik birodalmát, majd onnan Dubrovnikba utazott, ahol ügyvédi karrierbe kezdett. Emellett természetesen az igazi szakterületét sem hanyagolta: legalább négy nővel randizott egyszerre, amikor Jebsentől megjött a rejtélyes távirat.

A belgrádi Szerb Király Hotel (*Hotel Srpski Kralj*) bárjában Jebsen, aki mindig is náciellenes volt, azzal magyarázta az Abwehrba való belépését, hogy nem akart a Wehrmachtban katonás-

A vitriolos politikai beszédei miatt Popov hamar a Gestapo fekete-listájára került

kodni. Beszervezését a család egyik közeli barátja intézte, aki személyesen Wilhelm Canarisszal, az Abwehr vezetőjével egyezettett annak érdekében, hogy a dán-német aranyifjút megmentse a sorkatonaság borzalmaitól. Az Abwehr tehát egy menekülőút volt Jebsen számára, aki ebből adódóan a front helyett Európa luxusszállodáiban mulathatta az időt. És mindezért cserébe csak annyit kértek tőle, hogy végezzen tippkutatást és szervezzen be ügynököket. Ennek jegyében, Jebsen a következőt kérdezte Popovtól: „Ebédelnél egy barátommal, aki a német nagykövetségen dolgozik?” Ez a bizonyos barát az Abwehr balkáni részlegének legmagasabb rangú tisztje volt, aki az elegáns ifjú szerbet, vállalkozásai és kontaktjai miatt, tökéletes „ügynökanyagnak” találta és be akarta szervezni.

Popov, némi töprengés után, elfogadta az Abwehr kínálta lehetőséget, így a nem túl szellemes „Iván” kódnévvel a német katonai hírszerzés ügynöke lett. A döntésben nagy szerepet játszott Popov realista nézőpontja, hiszen azt látta, hogy a németek egész Európát letarolták, ily módon kényelmes, gondtalan életmódja fenntartásához német kapcsolatokra lesz szüksége. Úgy tűnt, hogy a náciellenességnél jóval erősebb volt a pragmatikus, opportunisták éneje. Vagy mégsem?

Valójában a nácik megvetése és a lesipuskás szemléletmód nála tökéletesen megfér egymás mellett. Ennek ékes bizonyítéka, hogy az egyik belgrádi fogadáson szándékosan összefutott John Dew-val, a brit követség titkárságvezetőjével, akinek elmesélte a sztoriját. Dew érdeklődve hallgatta a szerény véleménye szerint „kötözni való szélhámost”, majd

arra kérte, hogy maradjon kapcsolatban német tartóisztjeivel, és tegye azt, amit mondanak.

Rövidesen Jebesen az Abwehr kérésére Popovot a semleges Portugália fővárosába, Lisszabonba vezényelte, azzal a fedősztorival, hogy az ottani fiktív import-export cégen keresztül nyersanyagokat szállítson Nagy-Britanniába. A valós cél: adatokat gyűjteni az angol partvidékről, és az általános politikai, katonai, társadalmi helyzetről – ezt Popov értelemyszerűen jelezte a britek felé is.

Portugáliába érve azonnal felvette a kapcsolatot a német nagykövetséggel, ahol az „elegáns kandúrként” jellemzett, korrupt, nagyvilági Ludovico von Karsthoff volt a kémfőnök. Egy rövid, de részletes eligazítást követően Karsthoff Angliába küldte az Abwehr újdonsült szerb üzletemberét.

A britek és a jenik között

„Üdv, Popov! Robertson vagyok” – köszöntötte őt egy szerfelett rámenős skót a londoni Savoy Hotel előcsarnokában, majd a szálloda bárpultjához invitálta, hogy a munka előtt jól berúgjanak. Thomas Argyll Robertson (vagyis „Tar”), az MI5 (brit kémelhárítás) egyik dezinformációs kémhálózatának irányítója, ugyanis a csinos nők elcsábítása mellett, a reggelig tartó tivornyázást tartotta az élet legfontosabb dolgának. Ilyen impozáns érdeklődési kör mellett teljesen érthető, hogy Tar és Popov (új fedőnevén „Iszkol”, angolul *Pop off*, ami szójáték a Popovval) hamar szót értettek. A történet innentől kezdve a megtévesztés, félrevezetés, ármánykodás, hazugságok és dezinformációk jegyében folytatódott.

Néhány nap múlva Popov iszkolt is vissza Portugáliába, hogy von Karsthoff kémfőnök fejét mindenféle hamis adatokkal töltsse tele, majd az Estoril kaszinóban, ahol akkor épp Ian Fleming (az 1953-tól megjelenő James Bond regények írója) is tartózkodott, kipihenje a fáradságokat.

Természetesen az MI5 gondoskodott arról, hogy az Abwehr rendszeresen kapjon igaz, ám jelentéktelen infókat is, ezzel hitelesítve Popov megbízhatóságát és tevékenységének nélkülözhetetlenségét. Továbbá arra szintén volt gondjuk, hogy

A portugál Estoril kaszinója 1933 előtt. A semleges Portugália kémfészkében zajló kártyapartik ihlették Fleminget a *Casino Royale* megírására BALRA LENT: Ian Fleming, a James Bond-regények szerzője 1958 körül LENT: J. Edgar Hoover, az FBI igazgatója 1940-ben. Nem bízott Popovban

e különösen kockázatos munkát Popov habitusához mérve honorálják: 1940 decemberében megrendezték a bombázás alatt álló London legnagyobb titkosszolgálati buliját.

A német katonai hírszerzés annyira elégedett volt Popovval, hogy egy sokkal nagyobb, komolyabb és veszélyesebb munkával bízták meg. Az új küldetés célja: utazzon Amerikába, és ott építsen ki egy német kémhálózatot. A későbbi problémák elkerülése végett az MI5 időben értesítette az FBI-t Popov kettős ügynök mivoltáról. Sőt referenciát is küldtek róla, amiben azt írták, hogy „Popov okos, megnyerő és bátor fiatalember, akinek őszinteségében és hűségében biztosak vagyunk. Kitűnő agya van, de nem szeret dolgozni. Imádja a nőket, és a vitorlázást a kedvenc időtöltése. Egyénisége és charme-ja

van, és otthonosan fog mozogni minden társaságban. Elutasított bármiféle fizetést tőlünk, mivel kielégítő fizetést kap a német titkosszolgálatától, és reménykedünk, hogy ez az előnyös állapot folytatódni fog.” Pazar ajánló, ám ez semmit sem jelentett az örök gyanakvó J. Edgar Hoover, az FBI igazgatója számára, aki egy fikarcnyit sem bízott a szerb playboyban. Így amíg amerikai földön tartózkodott, az FBI folyamatosan figyelte. Itteni fedőneve: „Bizalmas Informátor ND63” – a fantáziátlan titulus jól tükrözi a nyomozó iroda rideg hozzáállását.

Popov – mivel az FBI folyton a nyakán volt, és gyakorlatilag semmilyen kémtevékenységet nem engedett – féktelen költekezésbe és provokatív nőzésbe kezdett. Az erkölcsös FBI-t ez roppant irritálta, és alig várták, hogy megszabaduljanak a szerb vagánytól. Ez amúgy kölcsönös volt: „Nem tudom folytatni ilyen nyomás alatt” – írta Popov a briteknek.

Ennélfogva Robertson és az MI5 azon kezdett ötletelni, hogy miként tudnának egy olyan történetet gyártani, ami hiteles magyarázatot adna az Abwehr számára, hogy Popovnak miért szükséges visszatérnie Lisszabonba. A feladatra egy Ian David Wilson nevű, 38 éves jogtanácsost jelöltek ki, aki többheti korrepetálás után szóról szóra betanította, hogy mit kell mondania a német tartó-

**Popov, némi
töprengés után,
elfogadta
az Abwehr kínálta
lehetőséget**

tisztjeinek az amerikai küldetés befúcsolásának okairól.

A nagy átverés

1942 októberében Popov repülőre szállt és visszatért Lisszabonba. A reptéren von Karsthoff és egy fiatal Abwehr-tiszt várta. Kedélyesen üdvözölték egymást, majd egy kényelmes lakás szalonjába mentek, ahol megkezdődött Popov kikérdezése. Elsőre úgy tűnt, hogy bajba kerülhet, de aztán egy nem várt elszólásból kiderült, hogy a lisszaboni tartótisztjei, sőt még hú barátja, Jebesen is, a Berlinből küldött ügynökilletményét dízsmálták. Ez az információ nyeregbe tette Popovot, hiszen tudta, hogy itt mindenki rajta keresztül akar meggazdagodni. Ráadásul azt is jól sejtette, hogy amennyiben a korrupciót jelenti a központnak, akkor a lisszaboni branches gyorsan a keleti fronton találhatja magát. A szerb tehát komoly alkupozícióba került. Ily módon Karsthofféknak az állt érdekében, ha Popovot mielőbb tisztára mossák Berlin előtt. Így is történt. A gyanakvás leple szertefoszlott, a vastag dollárkötegek ugyanakkor továbbra is nagy mennyiségben érkeztek. Ez a köztük létrejött „gentlemen's agreement” láthatóan mindannyiuknak megfelelt.

A német gyanú eloszlátása után Popov (akit a britek időközben „Tricikli” fedőnévre kereszteltek) Angliába utazott „híryanagot” gyűjteni, majd 1944 elején ismét Lisszabonba repült. Aktatáskája tele volt az MI5 által gyártott hamis iratokkal: parlamenti beszédekkel, haditengerészeti dokumentumokkal, repülőgéptípusokkal, minisztériumi iratokkal, melyek

A Ritz szálloda a londoni Piccadillyn, 1940 májusában
JOBBRA: A kettős ügynök Popov igazolványa a háború idején

a valódi partraszállási helyszín elleplezését szolgálták, ezzel totálisan összezavarva a német hírszerzőket.

A reptéren viszont ezúttal nem von Karsthoff (őt ugyanis leváltották és az orosz frontra küldték), hanem egy új, gyanakvó referatúrafőnök, Aloys Schreiber várta. Popov azonban újfent bizonyította, hogy olyan meggyőzőerővel rendelkezik, ami már-már nem evilági. A britek csodálkozva, de fölöttébb megkönnyebülve vették tudomásul Schreiber Berlinbe küldött táviratát, amiben a német egyértelműen kijelentette, hogy Popov „*kitűnő ügynök, gyanú nem merül fel vele szemben*”.

A későbbiekben Berlin még inkább felértékelte a Popov által szolgáltatott dezinformációk jelentőségét: „*Tricikli jelentéseinek nagyon nagy foganatjuk volt Berlinben, és ennek következtében a vezérkar a haditervek módosítását fontolgatja*”. Mindez – ami szerves részét képezte a nagyobb és kiterjedtebb „Duplacsavar” megtévesztő műveletnek – óriási szerepet játszott abban, hogy a náci Németország még 1944 júniusában sem tudta, hogy a szövetséges haderők pontosan hol tervezik a partraszállást. Vagyis a szerb playboy rizikós ügynökmunkája tízezrek életét menthette meg, végső soron pedig a háború lezárását is gyorsíthatta.

A háború után

Popov angliai kémtevékenysége a Savoy Hotelben kezdődött és a Ritzben ért véget. A szálló bárpultjánál „Tar” Robertson átadta a Brit Birodalom Rendjének tisztí fokozatát, megköszönte a közös munkát, majd búcsút vettek egymástól. Popov ezután megkapta a brit állampolgárságot,

és ami talán a leghihetlenebb: megnősült. Igaz, ez a frigy nem tartott nagyon sokáig. Bő egy évtized múlva ugyanis már egy fiatal szőke svéd lányt vitt az oltár elé Popov.

1974-ben jelent meg a *Kém/Ellenkém* című életrajzi könyve, mely gyakorlatilag olyan volt, mint egy tipikus Bond-regény. Jóllehet a mű sok igazságot tartalmazott, ám mint minden kém, az igaz történetet igencsak kiszínezte. Ebből sokan arra következtettek, hogy talán Popov ihlette James Bond karakterét. A pletykát tovább erősítette, hogy Fleming, még hírszerzőként, személyesen is találkozott a szerb kozmopolitával Estoril egyik kaszinójában. De, hogy ez tényleg ihletet adott volna a brit írónak, nem tudni. Az viszont biztos, hogy ha valakinek, akkor Popovnak a személyisége, élettörténete elsőrangú Bond-alapanyag volt.

Dušan „Duško” Popov, a szerb vagány 1981-ben hunyt el, Franciaországban, miután a Bahamákön alapított fiatalító klinikája nem hozta a várt eredményeket, így az alkoholban és nikotinban gazdag életmódot folytató playboy szervezete végleg feladta a harcot. ■

Fazakas László történész,
a *History* magazin online vezető szerkesztője